

Hukuk, Devlet, Şiddet(sizlik): “Sivil İtaatsizlik” *Gazi Giray Günaydın**

Özet

Devlet, toplumsal kitlenin ağırlığından neşet eden bir konumda olduğundan ‘iktidar’ mücadelesine sahne olur. Doğanın kanunu gereği, otoriteyi elde eden güçlü taraf, kendi gibi olmayan azınlığa karşı baskı politikası izler. Kimi zaman şiddete de başvurarak ötekileştirme politikası sürer. Yapılan tüm şiddet eylemlerini devlet aygıtı, yasal zemine oturtabilir. Çünkü yasa koyucu olan devletin hâkimi otorite erkidir. Bu noktada, insan hak ihlalleri, toplumsal ve ekonomik eşitsizlikler, mağduriyetler karşısında yasanın mı hukuğun mu referans alınacak paradigma olduğunu iyi belirlemek gerekmektedir. Sivil itaatsizlik, hukuk temelli adalet, vicdan, insan hak ihlalleri gibi değerleri amaçlayarak devlet aygıtının ‘iktidar’ı uğruna görmezden geleceği azınlıkta kalan topluluklara vicdani olarak meşru bir şekilde sesini çıkarma şansı veriyor. Bu çalışmanın temel amacı, şiddet söyleminin egemen olduğu dünyada, itirazın ve direnişin şiddet içermeyen gerçekleşebileceğine dikkat çekmektir.

Anahtar sözcükler: Sivil itaatsizlik, Hukuk, Yasa, Vicdan, Devlet Şiddeti

* İstanbul Şehir Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi

Giriş

'İktidar' mücadelesini barındıran ve güç odaklarının otorite kavgasına sahne olan modern ulus devletler, yapısal olarak öznel çıkarları önceleyen değil bir kurum olarak 'devlet'i merkeze alan konumdadır. Önceliğin 'devlet' kurumunun varlığı hâline gelmesi, teorik olarak devletin amacı olan ideal düzeni sağlama misyonunu pratikte yok eder ve vatandaşından ait olduğu topluluğun birleştirici unsuru olarak görülen ortak değerleri benimsemesini bekler. Ortak dil, ortak kültür, ortak değer gibi esaslara dayanan üniter yapının oluşması, azınlık konumundaki ve resmi ideoloji kapsamı dışındaki mensubiyetlerin varlığının yok sayılarak, baskı yoluyla ya da benzeri müeyyidelerle çoğunluğa göre evrilmesi sürecini de beraberinde getirir. Toplum içerisinde marjinalleştirilerek dışlanan 'öteki'leri oluşturur.

Devletlerin "makbul vatandaş" yaratması, iktidarı elinde bulunduran otorite erkinin konumunu güçlendireceğinden, devlet, başta eğitim ve medya olmak üzere çeşitli "aygıt"lar vasıtasıyla kendi ideolojisini, yani resmi ideolojiyi halkına benimsetmeye çalışır. (Althusser, 2006:62) Bu ideolojik besleme şovenizm üzerinden hareket ederek milliyetçi bir söylemi barındırır. Ancak toplum dinamik bir yapıya sahip olduğundan devletlerin "aygıt"larının işleyişi kusursuz değildir. Toplumun çoğunluğunu temsil eden ve süreç içerisinde endoktrinasyona maruz kalan insanlar dışında, azınlıkta kalan ve resmi söylemin karşısında alternatif söylemler üreten bir kesim de vardır. Bu kesimin varlığı, üniter yapıda kurulmuş ulus devletler için tehdit oluşturmaktadır.

Devletlerin Meşruiyeti: Hukuk

Hukuk, toplumsal hayatın vazgeçilmez öğelerindendir. Devletin halkı karşısında sahip olduğu 'yüce' ve 'üst' pozisyon, devleti toplumsal adaletin sağlanmasında yetkili kılmıştır. Diğer bir tabirle, toplumdaki adaleti evrensel hukuk değerlerini esas alarak sağlamak, modern devletlerin görevlerindendir.

20. yy.'a gelindiğinde hukuk temelli toplumsal adaleti ve insan haklarını esas alan, dünya uluslarınca kabul edilmiş ortak değerlerin üretilmesi, devletlerin meşruiyet sağlamak ve güvenilirliğini göstermek adına bu değerleri benimsemesini beraberinde getirdi. Dünya ülkeleri için Birleşmiş Milletler gibi ortak mutabakatla kurulmuş ve çoğu ülke tarafından 'üst kurul' niteliği atfedilen örgütlere katılmak önem kazandı. Çünkü söylem olarak hakkın ve hukukun savunuculuğunu üstlenmesi bu devletlerin meşruiyetini pekiştirmekteydi. Aynı zamanda, modern ulus devletler için hukuk, adalet, vicdan gibi birbiriyle ilintili kavramların kabulü, bu devletleri hem kendi halkı karşısında hem de öteki devletler nazarında daha saygın bir konuma yerleştirdi.

Teorik olarak modern ulus devletlerin yeni dünyanın paradigmaları ekseninde ilke edindiği hukuğu merkeze alan evrensel değerler sistemi, güç-iktidar mücadelesinden kaynaklı olarak devletlerin sahip olduğu yapı gereği pratikte aynı şekilde işleme(mekte)di(r). Öncelikle ulus devletlerin, üniter yapıda, 'ulus' eksenli ve tektip bir kültürü vaad etmesi, bünyesinde farklı etnisiteleri bulunduran ülkeler için problem teşkil etti. Çoğunluğa sahip olan taraf, azınlıkta kalan etnisite(ler) karşısında ötekileştirici bir politika izledi. Farklı güç odakları arasında yaşanan bu mücadele çoğunlukla şiddete meyletti. Hâkim olan taraf, kendi gibi olmayanı marjinalleştirerek psikolojik bir mücadele verirken zayıf olanın direnmesi ve karşı mücadele sergilemesi devlet aygıtına egemen otoritenin şiddete başvurmasını kaçınılmaz kıldı.

Şiddet

Şiddet, insanın varoluşu gereği sahip olduğu savunma refleksinin haricinde ortaya çıkan bir dürtüdür ve topluluk halinde yaşayan hayvanlarda grup içi otorite sağlamak için diğerinin varlığını tehdit unsuru görmek ve onu bu konuda denemek daha doğrusu sindirmek için karşı tarafa uygulanan zarar vermeye yönelik psikolojik davranış türüdür.

Yukarıda ifade etmeye çalıştığımız devletsel refleks mekanizmasının, kendi bünyesinde bulundurduğu farklılıkları, bulunduğu konum gereği talepleri 'resmi' söylemin dışında olanları saf dışı bırakmak için kullandığı en etkin mücadele yolu şiddettir. Ancak devlet şiddetine maruz kalanların karşı refleksi, "eğer birisi sağ yanağına tokat atarsa, ona öteki yanağını çevir" (Matta 5, 39) şiarındaki gibi olmamıştır. Azınlıkta ve güçsüz pozisyonda olan da savunma refleksinin dışında karşı şiddete başvurmuştur. Filistin'de Hamas kuvvetlerinin İsrail'e karşı zaman zaman savunmanın dışında karşı saldırı düzenlemesi ya da kendisini Kürt halkının temsilcisi olarak lanse eden PKK'nın suikast

eylemlerde bulunması, ötekileştirilerek dışlanan ve şiddete maruz kalan kesimin ‘çözüm’ gördüğü protesto eylemlerini örneklendirir. Ancak çözüme giden yolda bir protesto biçimi olarak şiddet, etkili bir yöntem değildir. Etkili olma durumundan da öte şiddet, devletlerin meşruiyetlerini dayandırmak için sığındıkları hukuk, adalet, vicdan gibi insan haklarını esas alan değerlere ters düşmektedir.

Sivil İtaatsizlik

*“Önce, seni yok sayarlar
Sonra, sana gülerler
Sonra, seninle savaşır
Sonra sen kazanırsın”
Mohandas Gandhi*

Çoğunluğun marjinalleştirdiği toplulukların kendilerini savunmak için başvurdukları ilk yöntem çoğunlukla şiddet olmuştur. İlk bakışta, otorite olan erkin başvurduğu şiddet karşısında şiddetle cevap vermek anlaşılabilir gibi görünmektedir. Fakat ortada tarafların kazanmak istediği bir mücadele varsa, anlamlı olan şiddetsizlik olacaktır. “Sivil itaatsizlik hukuk devleti idesinin içerdiği üstün değerler uğruna kamuya açık ve yasaya aykırı olarak gerçekleştirilen, bu sırada üçüncü kişilerin daha üstün bir hakkını çiğnemeyen, barışçıl bir protesto edimidir.” (Ökçesiz, 2001:123)

Feminist anarşist yazar Emma Goldman, “ben inanıyorum, hatta aslında biliyorum ki insanın düşündükleri ve yaptıkları iyi ve güzel olan ne varsa, bunların hepsi hükümetlere rağmen vardır, onlar sayesinde değil.” (Goldman, 2006) demektedir. Tıpkı Goldman gibi sivil itaatsizlik kuramının sahibi Henry David Thoreau da benzer bir mantıksal istidlalden yola çıkarak Amerika prototipinden hareketle yargıda bulunur: “Yapılan şeyler hep Amerikan halkının doğasında var olan nitelikler sayesinde gerçekleşmiştir; eğer yönetim zaman zaman halkın yoluna çıkmasaydı, daha da çok şey gerçekleşebilirdi.” (Thoreau, 2007:358) Thoreau’nun tanımladığı sivil itaatsizlik, anarşizmin benimsediği başkaldırıyı bünyesinde barındırmakla beraber, anarşizmin aksine amacı düzeni ortadan kaldırıp kaos ortamı oluşturmak değildir. Aksine Thoreau, yönetimin ortadan kalkmasını değil hukuk devleti esaslarına göre iyileştirilerek yeniden şekillendirilmesini istemektedir. (Thoreau, 2007:358)

Hukuk devletinin sağlanmadığı ülkelerde, sivil itaatsizlik ilkeli ve anlamlı bir protesto metodudur. Sivil itaatsizlik, bir protesto eylemi olarak bir başkaldırıyı ve direnişi ifade etse de şiddete kesinlikle başvurmaması önemlidir. Çünkü sivil itaatsizlik eylemlerinin temelinde, kargaşa çıkarmak değil devletin ya da otoritenin işleyiş mekanizmasını iyileştirmek vardır. Bundan dolayı, sivil itaatsizlik eylemlerinin söylemi meşrudur; adalet, vicdan, insan hakları gibi evrensel hukuk normlarına dayanır. Ortada olan söylem meşru olduğundan eylemlerin fikri altyapısını ve çalışmalarını saklamak gibi bir problem yoktur. Bu yüzden de sivil itaatsizlik eylemleri kamuya açık yasayaaleni olarak yapılır. Bu açıklık, sivil itaatsizliğin masumiyetini gösterir.

Sivil itaatsizlik, en temel prensip olarak Gandhi’nin de Hindistan Bağımsızlık Hareketi’nde uyguladığı pasif direnişin en belirgin özelliği olan şiddetsizliği benimser. Şiddetsizlik, pasif gibi görünmekte olan ancak meşru olmayan yasaya karşı gelmesi anlamıyla oldukça aktif bir direniş yöntemidir. Azınlıkta olan tarafın, güçlü olan tarafın şiddetine karşı tepkisiz kalması ve şiddetle cevap vermemesi doğrudan çoğunluk olan tarafı suçlu pozisyonuna getirir. Bu yüzden, şiddetsizliği benimsemek, söylemle beraber sivil itaatsizliği kamu vicdanı nazarında meşru kılan en önemli noktalardan biridir.

Şiddet kullanan bir çoğunluğa karşı şiddetsizliğe başvurmak, risk almayı gerektiren bir durumdur. Bir sivil itaatsiz için yaptığı eylem, bedel ödemeyi göze almasını gerektirir. Otorite erki tarafından yasa dışı bir faaliyet olarak tanımlanan sivil itaatsizlik eylemleri, hukuki açıdan yasal cezayı gerektirebilir. Yasaya karşı gelerek itaatsizlik gösteren kişi, eylemini herhangi bir çıkar sağlamak için değil samimi olarak belirli değerleri kurulu düzene benimsetebilmek için risk alır.

Sonuç

‘İktidar’ mücadelesini barındıran ve güç odaklarının otorite kavgasına sahne olan devlet aygıtı, yapısal olarak öznel çıkarları öncelleyen değil bir kurum olarak ‘devlet’i merkeze alan konumdadır. Ancak uluslararası konjonktürde kendini hukukla var etmesi ve meşruiyet kazanması, devletleri vatandaşına karşı ‘sorumlu’ kılmaktadır. Hukuk, hem toplumun kendi dinamikleri içerisinde kurduğu etkileşim yönüyle hem de devlet-birey ilişkisi anlamında merkezi bir pozisyon teşkil etmektedir.

İnsanın olduğu ve etkileşim sağladığı yerde hukukun varolması, devletlerin refleks olarak şiddete sıkça başvurması ve insan hak ihlalleri, mağduriyetler meşru bir tepki olarak sivil itaatsizlik seçeneğini sunmaktadır. Vicdanın unutulduğu; hak ihlallerinin yaşandığı; siyasal, sosyal, iktisadi adaletsizliklerin var olduğu bir ortamda; sivil itaatsizlik ilkeli ve anlamlı bir tepki yöntemi olarak ele alınabilir. Şiddeti bir protesto biçimi olmaktan çıkarması ve pasif direniş merkezine alması, 'hukuk'u ve 'adalet'i bulmak adına sivil itaatsizliği meşrulaştırmaktadır. Sivil itaatsizlik, otorite erkinin nazarında her ne kadar yasa dışı bir eylem de olsa; mutlak yasalar yerine vicdan ekseninde şekillenmiş bir hukuğu istemesi, hukuk devletini sağlamak adına yasaya ve yasa koyuculara karşı gelmesi, şiddet eylemi içermemesi, arka kapılara saklanmadan alenen eylemini sergilemesi ve herşeyden önemlisi 'bedel ödemeyi' göze alarak vicdanı, hukuğu ve hoşgörüyü talep etmesiyle hak arayıcılar, ötekiler ve aslında devletin bütün vatandaşları için 'yasal' bir eylem konumuna gelmektedir.

KAYNAKÇA

Althusser, L. (2006). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*. Çev.: Alp Tümertekin. İstanbul: İthaki Yayınları.

Goldman, E. (2006). *Dans Edemeyeceksem Bu Benim Devrimim Değildir*. Çev.: Necmi Bayram. İstanbul: Agora Kitaplığı.

Ökçesiz, H. (2001). *Sivil İtaatsizlik*. İstanbul: Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi Yayınları.

Thoreau, H. D. (2007). *Doğal Yaşam ve Başkaldırı*. Çev.: Seda Çiftçi. İstanbul: Kaknüs Yayınları.